

CONTRIBUȚII PRIVIND DESFĂȘURAREA REVOLUȚIEI DE LA 1848–1849 ÎN COMITATELE HUNEDOARA ȘI ZĂRAND

MIHAI CERGHEDEAN,
ȘTEFAN MARINESCU

Revoluția din anul 1848 din țările române se încadrează organic în valul revoluționar care a străbătut Europa în 1848. Ea și-a avut propriile cauze și rațiuni determinate de evoluția istorică îndelungată a celor trei principate de pe versantele Carpaților, înscriindu-se prin revendicările sale sociale și naționale la loc de frunte în lupta desfășurată de popoarele europene pentru abolirea servitutilor feudale de orice fel, pentru afirmarea și realizarea idealului unității naționale.

Revoluția burghezo-democratică română a avut un puternic caracter unitar provenit din comunitatea de aspirații ale maselor largi populare spre cucerirea libertății sociale și naționale. Ea a scos în evidență totodată o serie de particularități regionale determinate de condițiile concrete interne, de amestecul și dominația în această zonă a unor imperii feudalo-absolutiste: habsburgic, otoman și țarist. Apreciind evenimentele de la 1848 tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta în cuvîntarea rostită la adunarea populară de la Iași din 4 mai 1973 consacrată aniversării a 125 de ani de la revoluția de la 1848: „...deși s-a desfășurat separat — în Moldova Transilvania și în Muntenia — revoluția de la 1848 a exprimat programul unitar al întregului popor, în centrul căruia obiectivul cel mai imperios era unirea tuturor românilor în granițele aceluiași stat național, democratic, modern și independent”¹.

Aspectele sociale și naționale în revoluția de la 1848 din țările române au fost atât de organic întrepătrunse încît nu pot fi despărțite unul de celălalt. Dacă în Țara Românească și Moldova exploatarea boierimii se împletea cu dominația sau suzeranitatea otomană și protecția țaristă, în Transilvania opresiunea socială și cea națională erau mai complexe, deoarece, în cea mai mare parte, clasele dominante erau de altă naționalitate decît masa exploataților. Pe de altă parte, stăpînirea habsburgică constituia o piedică în dezvoltarea liberă a acestei părți a țării, ca orice stăpînire sau dominație străină.

În martie 1848 izbucnesc cele dintîi mișcări țărănești în Transilvania. Țăranii români și maghiari cer desființarea fără întîrziere a robotelor și a celorlalte obligații feudale, recuperarea pășunilor și pădurilor răpite de nobilime. În comitatele Hunedoara și Zărand, desființarea servitutilor feudale și hotărîrea trecerii sesiilor urbariale în stăpînirea foștilor iobagi în Ungaria a generat puternice frămîntări sociale. Spre deosebire de

¹ Nicolae Ceaușescu, „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate”, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 392–393.

celelalte comitate din Transilvania, sarcinile feudale erau agravate, iar atitudinea brutală și suspicioasă a aparatului administrativ au contribuit la crearea unei stări de spirit revoluționare. Cele mai mari frământări s-au produs în părțile vestice ale celor două comitate, unde veștile despre desființarea iobăgiei în Ungaria au pătruns mai repede. Astfel, la sfârșitul lunii martie și începutul lui aprilie 1848, țăranii din zona Zam și din comitatul Zarand refuză să mai îndeplinească prestațiile iobăgești². Îngrijorați de această situație, autoritățile comitatense cer trimiterea unor noi unități militare, deoarece, potrivit aprecierii guvernatorului Transilvaniei Iosif Teleki, în caz de răscoală a țăranilor, nu se poate conta pe grănicerii români existenți în comitatul Hunedoara³. Ca urmare, a sosit la Deva o companie de infanterie de la Alba Iulia⁴. În același timp pentru liniștirea satelor a fost chemat episcopul Andrei Șaguna, care a vizitat 54 de localități din partea de vest a comitatului Hunedoara, cerind locuitorilor să aștepte în liniște ușurarea situației lor⁵. Cu acest prilej episcopul a constatat abuzurile nobilimii, arătând că țăranii erau obligați să presteze pe lângă cele trei zile pe săptămână obișnuite de robotă și numărul de zile rămase restanță din perioada timpului ploios. Având în vedere că și sarcinile către comitat trebuiau efectuate tot în zile bune de lucru, țăranilor le rămânea foarte puțin timp pentru efectuarea muncilor pe sesiile proprii.

Răpirea dreptului de folosință al pășunilor și pădurilor de către nobilime este un fenomen des întâlnit în comitatele Hunedoara și Zarand. În condițiile stării de spirit revoluționare din primăvara anului 1848, țăranii pretind repunerea lor în drepturile strămoșești. Este cazul urbaria-liștilor din satul Ciopea⁶.

O altă cauză a frământărilor țăranimii a fost abuzul făcut de autoritățile militare cu prilejul recrutărilor. Un exemplu elocvent îl constituie aducerea sub escortă la Deva a mai mult de 100 recruți care s-au dovedit a fi inapți pentru serviciul militar, cauzând locuitorilor din satele din care au fost recrutați cheltuieli inutile⁷.

Valul revoluționar din primăvara anului 1848 a cuprins și păturile orășenești. În raportul prim-comitelui Vasile Nopcea din 29 martie 1848 către guvernatorul Transilvaniei se relatează despre revolta locuitorilor Devei în urma căruia judele nobiliar, reprezentant al vechii administrații, a fost înlăturat. Manifestanții au cerut ca în locul acestuia să se instituie la Deva un magistrat, în acest fel orașul Deva urma să devină autonom față de vechile autorități comitatense. Întruniți în sala oasinoului din localitate, „toți orășenii... și-au ales prin aclamație un jude-prim”⁸.

² * * * *Revoluția de la 1848—1849 din Transilvania*, I, Editura Academiei R. S. România, București, 1977, p. 390.

³ *Ibidem*, p. 127.

⁴ *Ibidem*, p. 244.

⁵ *Ibidem*, p. 456—457.

⁶ Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dos. 8/1848, fila 5.

⁷ * * * *Revoluția de la 1848—1849 din Transilvania*, I, Editura Academiei R. S. România, București, 1977, p. 390—391.

⁸ *Ibidem*, p. 175—176.

În orașul Orăștie, după mai multe zile de agitații și discuții, la 31 martie „multimea a năvălit în clădirea magistratului“, impunând judeului regesc Franz Bruz doleanțele sale⁹.

Neînțelegerea pe care au întâmpinat-o, încă de la început, revendicările românilor din partea revoluționarilor maghiari, dar mai ales tendințele manifestate sub influența puternică a cercurilor conservatoare din Transilvania, de a impune unirea acesteia cu Ungaria, i-au determinat pe revoluționarii români să țină întruniri separate, să dezbată problemele revoluției în fața populației românești în limba națională. În acest fel se naște ideea convocării unei adunări populare a românilor transilvăneni pentru afirmarea propriilor aspirații și principii în revoluția care începuse. În acest scop s-a desfășurat o vastă activitate organizatorică și de precizare a obiectivelor de urmat în cursul revoluției, o importanță majoră avînd-o „Proclamațiunea“ lansată de Simion Bărnuțiu la 24 martie 1848, prin care se cerea ștergerea iobăgiei, naționalitatea română și congres național.

La fel ca în întreaga Transilvanie, și în comitatele Hunedoara și Zarand au avut loc numeroase adunări în care reprezentanții revoluționarilor români chemau masele populare la luptă împotriva aristocrației și absolutismului, pentru răsturnarea rînduielilor feudale și cucerirea unor largi drepturi și libertăți democratice, pentru recunoașterea naționalității române, cu toate consecințele politice care decurgeau din aceasta. Pe temeiul acestora, revoluția socială se întrepătrunde indestructibil cu cea națională. Tinerii revoluționari din Zarand participă activ la adunările maselor din Munții Apuseni ținînd zilnic întruniri¹⁰. La 31 martie cu prilejul pătrunderii cu forța în clădirea magistratului din Orăștie a maselor populare, o delegație de 24 persoane a prezentat revendicările populației românești¹¹. La Deva, la 12 aprilie trebuia să aibă loc o adunare a românilor din comitat, în care urma să se hotărască atitudinea lor în revoluție. Petru Dobrua a recomandat adunării ca în hotărîrea ce o va lua să țină seama de „fericirea patriei și cauza națiunii noastre“¹².

În pofida tuturor obstacolelor și interdicțiilor, la 30 aprilie la Blaj, s-au adunat un număr mare de țărani și intelectuali veniți din toate colțurile Transilvaniei pentru a-și afirma dorința lor seculară: „șerbi nu vrem să fim, mai bucuros vom muri“. Aceeași aspirație a fost reafirmată de cei 40.000 de oameni adunați tot la Blaj peste două săptămîni. Într-o atmosferă plină de solemnitate adunarea a proclamat națiunea română de sine stătătoare, gata să se apere împotriva oricărei asupriri, să-și apere legea și limba, precum și „libertatea, egalitatea, frățietatea“, a declarat că va „conlucra după putință la desființarea iobăgiei, la emanciparea industriei și a comerțului, la păzirea dreptății, la înaintarea binelui uma-

⁹ Ibidem, p. 237.

¹⁰ Ibidem, p. 335.

¹¹ Ibidem, p. 238.

¹² S. Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—49*, vol. II, Tipografia „Cartea românească“ din Cluj — Sibiu, 1944, p. 4. Vezi și L. Maior, *Aspecte ale desfășurării revoluției din anii 1848—49, în comitatul Hunedoara*, în *Sargetia*, V, 1968, p. 227.

nității, al națiunii române și al patriei noastre¹³. În fapt, acestea reprezentau jurământul întregii națiuni române, deoarece la Blaj erau prezenți pe lângă ardeleni și revoluționari de frunte din Moldova și Țara Românească. În încheierea jurământului care proclama „libertatea, egalitatea și frățietatea” se preciza: „Pe aceste principii voi respecta toate națiunile ardeleni, poftind egala respectare de la dinsele, nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimenea...”. În ce privește „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria, programul adoptat la Blaj menționa că națiunea română protestează împotriva debaterii acesteia pînă cînd națiunea română nu va fi constituită și organizată cu vot deliberativ.

Hotărârile și programul adoptat la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848 au determinat cursul evenimentelor din Transilvania, fiind coloana vertebrală a întregii revoluții a românilor din Transilvania.

Sub presiunea maselor populare, Dieta din Cluj a hotărît la 18 iunie 1848 desființarea iobăgiei în Transilvania¹⁴. Aplicarea acestei hotărîri a întâmpinat însă împotrivirea dîrză a nobilimii, care, sprijinită de gărzile naționale armate, s-a opus desființării robotei și mai ales împotrivirii foștilor iobagi.

Starea de spirit revoluționară a luat amploare, concretizîndu-se într-o serie de mișcări țărănești. La Bretea Mureșană, țăranii au reocupat o bucată de pămînt de care au fost deposezați încă în anul 1845¹⁵. Pe domeniul Hunedoarei, locuitorii din satul Bătrîna au intrat în pădurea domeniului, tăind copacii de care aveau nevoie¹⁶. De asemenea, țăranii din satele Fizești, Bretea Mureșană, Dănulești și Băcia au refuzat să mai presteze serviciile iobăgești către nobili, fapt pentru care au fost bătuiți și duși la închisoarea comitatului din Deva¹⁷. Jelerii din satul Hondol pretind la rîndul lor că sînt liberi, asemeni iobagilor, afirmînd că: „ei sînt ca și ceilalți foști iobagi și pînă nu va veni comisia în sate în treburile pămînturilor, nici ei nu fac robotele ca și ceilalți iobagi”¹⁸.

Odată cu desfășurarea acțiunilor antif feudale se amplifică și programul revoluționar, aspectele sociale și cele naționale se împletesc organic. Împotriva voinței exprimate de români la Blaj, dieta nobiliară din Cluj a hotărît la 29 mai 1848 „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria. Sancționarea „uniunii” de către împărat, la 14 iunie 1848 precum și aplicarea unei serii de măsuri guvernamentale, au agravat contradicțiile sociale și naționale din Transilvania. Nobilimea maghiară și administrația comitatelor au acționat cu armele împotriva mișcărilor revoluționare țărănești, antif feudale, ca și împotriva celor care nu recunoșteau „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria. În Țara Hațegului, în satele Sîntămăria — Orlea, Vilcoelele Bune și Cîrnești, la începutul lunii iunie 1848, țăranii refuză să se mai

¹³ George Barițiu, Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă, Sibiu, 1880, p. 110—11.

¹⁴ Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dos. 1/1848, fila 30.

¹⁵ L. Maior, *op. cit.*, p. 227.

¹⁶ Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dos. 4/1848, fila 6.

¹⁷ L. Maior, *op. cit.*, p. 227.

¹⁸ *Ibidem*.

supună autorităților¹⁹. Același lucru s-a întâmplat și în satele Bampotoc și Rapoltul Mare de pe Valea Mureșului²⁰. Față de această situație, autoritățile locale în rapoartele lor către comitat cer intervenția armatei pentru aducerea la ascultare a maselor populare cit și pentru arestarea așa-zisilor instigatori. Cu toate acestea, sătenii din satele Rapoltul Mic și Rapoltul Mare în frunte cu reprezentanții lor, (intelectuali, preoți etc.) declară că ei „nu cred în autenticitatea „uniunii“ Transilvaniei cu Ungaria“²¹. În Țara Hațegului, în zona Orăștiei, în părțile Hunedoarei, masele populare refuză să-și trimită reprezentanți în Adunarea de la Deva, unde scopul principal al acesteia era obținerea adeziunii maselor la „uniunea“ votată la Cluj, precum și alegerea unor deputați pentru a participa la dieta comună de la Budapesta. Potrivit raportului pretorului plășii Hunedoara, locuitorii comunelor au refuzat să trimită delegați la adunarea de la Deva motivînd că: „nu cunosc scopul acesteia“²². Cei din pretura Hațeg, la rîndul lor, își motivau refuzul declarînd că ei „se orientează după hotărârile luate la Adunarea de la Blaj“²³, iar cei din zona Orăștiei declară hotărît „că stau sub jurămîntul de la Blaj“²⁴.

Împotriva spiritului vremii, împotriva hotărîrilor Dietei din 18 iunie 1848 de la Cluj, de desființare a iobăgiei și a hotărîrilor Adunării de la Blaj, nobilimea și autoritățile comitatense în colaborare cu autoritățile centrale iau măsuri pentru restabilirea vechilor rînduiei feudale, folosind în acest scop inclusiv forța armată. Astfel în zona Ilia, la reclamația baronului Bornemiza Ignat către guvernul Transilvaniei, sînt trimiși executori însoțiți de armată, care au scos pe săteni din pămînturile și pădurile ocupate de aceștia. De asemenea, locuitorii satului au fost obligați să presteze zilele de muncă pentru perioada de timp cit au refuzat prestațiile către nobil, să plătească cheltuielile de execuție, iar cei patru „instigatori“ din satul Visca urmau să fie arestați și interniți²⁵. În comuna Bretea Română au fost trimiși 60 de soldați pentru „înăbușirea rebeliunii și descoperirea instigatorilor“ cu precizarea că în caz de nevoie, numărul acestora poate spori pînă la 100²⁶. Pentru reprimarea mișcărilor revoluționare românești, autoritățile comitatense au cerut sporirea unităților militare staționate aici, considerînd insuficiente forțele locale²⁷.

Teroarea și samavolniciile dezlănțuite de nobilime în vara și toamna anului 1848 au dus la mari tulburări în rîndul populației românești. Situația grea creată a determinat convocarea celei de-a treia adunări de la Blaj, la 15 septembrie. Acum țaranii au venit înarmați, hotărîți să pună capăt domniei nemeșilor și dregătorilor, arestărilor și violențelor, pres-tării în continuare a robotelor și tuturilor daturilor către nobilime. Hotărînd înarmarea poporului român, a treia adunare de la Blaj a decis insti-

¹⁹ Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dos. 13/1848, filele 7—8; 16—17; 25—27.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, f. 25—26.

²² Ibidem, dos. 1/1848, f. 71.

²³ Ibidem, f. 32.

²⁴ L. Maior, *op. cit.*, p. 227.

²⁵ Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dos. 13/1848, fila 48—54.

²⁶ Ibidem, filele 33—34.

²⁷ Ibidem, fila 31.

tuirea administrației românești pe teritoriul Transilvaniei în locul vechilor instituții feudale perimate. Se înființează 15 prefecturi cu tot atâtea legiuni, care aveau atât atribuții militare cât și administrative. În fruntea prefecturii hunedorene a fost numit Nicolae Solomon. Spre deosebire de celelalte prefecturi, unde prefectul, ajutat de viceprefect, îndeplinea atât atribuții militare cât și administrative, în prefectura Hunedoarei au existat organe speciale cu atribuții pur administrative²⁸, semnalându-se pe lângă prefect și administratorul.

Starea revoluționară din sinul maselor era propice înfăptuirii hotărârilor Adunării de la Blaj. La începutul lui octombrie 1848 prefectul comitatului Hunedoara Kun Gothard, numit de guvernul din Cluj, pierde tot mai mult din autoritate. El solicită sprijinul episcopului Andrei Șaguna pentru liniștirea tulburărilor revoluționare din părțile Hațegului „unde sînt adunați 4—6000 oameni”²⁹. Tot din părțile Hațegului, maiorul Riebel, comandantul grănicerilor din Hațeg, raporta că oamenii refuză să mai plătească „bir și alte dări care sînt poruncite de înălțatul împărat”³⁰. În zilele de 11—15 octombrie 1848, românii înconjoară orașele Deva, Hunedoara și Hațeg, dezarmînd și înlăturînd vechiul aparat administrativ, astfel că în jurul datei de 1 noiembrie acțiunea aceasta a fost încheiată în comitat³¹. Potrivit hotărîrii Comitetului național român de la Sibiu, ca administrator al comitatului Hunedoara a fost numit Dimitrie Moldovan, confirmat ulterior și de către autoritățile austriece³². Suspicioși ca întotdeauna, imperialii numesc ca administrator al comitatului pe maiorul Iohan Cserbes. Ca reprezentant al vechilor rînduiri feudale, acesta nu a fost agreat de masele populare și, în scurt timp, se pune capăt dualității puterii în comitat. Chiar austrieccii, cu prilejul stabilirii funcțiilor în comitat, la 12 ianuarie 1849 sînt puși în situația de a recunoaște ca unic reprezentant al administrației în comitat pe Dimitrie Moldovan.

O preocupare de seamă pentru noua administrație în comitatul Hunedoara a fost recrutarea și instalarea unor persoane capabile, în funcții de importanță locală, care să asigure îndeplinirea sarcinilor ce stăteau în fața lor. În acest sens, prefectul Nicolae Solomon propunea lui Dimitrie Moldovan la 9 decembrie 1848 mai multe persoane pentru ocuparea posturilor rămase încă vacante, în cadrul administrației comitatului³³. Instalarea reprezentanților noii administrații a fost primită cu satisfacție de masele populare din comitat, ele manifestîndu-și adeziunea și încrederea față de aceștia. Spre exemplu, cu prilejul instalării lui Popesc Mărcuț, ca inspector în preturile Mățești și Clopotiva din Țara Hațegului, populația din satele aparținătoare preturii Mățești, adunată în satul Rîu Alb a aclamat numirea acestuia. În ziua următoare, în satul Grădiște (azi Sar-

²⁸ L. Maior, *op. cit.*, p. 228—229.

²⁹ *Ibidem*, p. 229.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, În problema organizării administrației românești în comitatul Hunedoara, vezi și L. Maior, în „*Sargetia*”, V, 1968, p. 227—233.

³² S. Dragomir, *Studii și doc...*, vol. II, p. 53—59.

³³ Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, Colecția de documente, dos. 5/1848, fila 7.

mizegetusa — n.n.) cu ocazia numirii aceluiași inspector și pentru prețura Clopotiva, masele populare l-au salutat cu entuziasm și aclamații³⁴.

Odată instalate, noile organe au intrat din plin în atribuțiile lor. Locuitorii se adresează cu încredere acestora pentru rezolvarea pricinilor³⁵, iar noii numiți răspund prompt solicitărilor acestora³⁶. De asemenea, o preocupare a administrației românești a fost și aprovizionarea cu cele necesare a oamenilor plecați din satele comitatului în campaniile militare din toamna și iarna anilor 1848—1849³⁷.

Printre celelalte prefecturi înființate în urma hotărârii Adunării de la Blaj din septembrie 1848 a fost și cea a Zarandului avându-l în frunte pe Ioan Buteanu. Ca și în cazul prefecturii Hunedoara, imperialii preocupăți de păstrarea controlului în administrație au numit la 8 noiembrie 1848 ca administrator al prefecturii Zarand pe căpitanul Petru Turbatu. Acesta însă nu și-a exercitat funcția, după cum rezultă din documente. Sarcinile prefecturii rămân în totalitatea lor pe umerii lui Buteanu³⁸.

În prefectura Zarandului, problemele stringente ale zilei erau apărarea căilor de acces în Munții Apuseni dinspre Bihor și Banat. Această situație a impus încă de la început o colaborare strinsă între toate zonele din munți, a dus în final la crearea unei reale „țări românești“, unde tânărul prefect Avram Iancu și ceilalți prefecți și tribuni au contribuit la instaurarea unei adevărate „republici românești“. Așa cum consemnează Karl Marx „acest ținut al minelor deveni centrul adevăratului război național“³⁹.

Organizarea administrativă a teritoriilor din Zarand nu poate fi urmărită în amănunțime din cauza sărăciei materialului documentar. Cu toate acestea, câteva documente ne permit să constatăm existența unei administrații similare celei din prefectura Hunedoara. Sint atestate patru inspectorate: Rișculița, Brad, zona Vața și zona Ribița. În fruntea acestora se afla cite un inspector ca de exemplu la Rișculița, în persoana lui Micluța Petru. În cadrul inspectoratelor, fiecare sat avea aleasă o „antistie comunală“ formată din jude și jurați. Pe lângă aceștia, în cadrul satului mai funcționa un gornic*, iar în anumite sate și cite un gornic de pădure. În orașul Brad funcționa un jude primar, ajutat de un notar și mai mulți jurați. De asemenea, mai funcționau în cadrul orașului 6 haiduci** și 5 gornici de pădure⁴⁰. Toți aceștia depunând jurământul se angajau „a fi credincioși națiunii române și satului în care au fost aleși ca dregători“⁴¹.

³⁴ Ibidem, fila 5—6.

³⁵ Ibidem, fila 4.

³⁶ Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dos. 22/1849, fila 10.

³⁷ Ibidem, fila 14. Vezi și Silviu Dragomir, *Studii și doc...*, p. 62; 71; 78.

³⁸ S. Dragomir, *Ioan Buteanu prefectul Zarandului în anii 1848—1849*, București, Editura Casei școalelor, 1928, p. 26.

³⁹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntarea la adunarea populară de pe Cîmpia Libertății de la Blaj consacrată aniversării revoluției de la 1848 în „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate“*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 458.

* Oameni desemnați de comunitate cu păstrarea ordinii.

** Funcție similară cu a gornicilor.

⁴⁰ Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dos. 22/1849, f. 124—131.

⁴¹ Ibidem, fila 132.

Evenimentele din toamna anului 1848 și pînă în vara lui 1849 au determinat ca Zarandul, în părțile neocupate, să fie integrat în cadrul teritoriului liber românesc din Munții Apuseni. Aceleași evenimente au dus la împletirea puterii militare cu cea administrativă. Prefecții și tribunii se ocupau în egală măsură atît de probleme militare cît și de cele administrative, astfel încît cu greu s-ar putea face o delimitare precisă a acestora.

Principala problemă, care sta în fața tinerilor conducători revoluționari din munți, a fost luarea măsurilor pentru recrutarea oamenilor și strîngerea proviziilor în vederea apărării teritoriului liber românesc. În acest scop prefectul Ion Buteanu în repetate rînduri, se adresează lui Iancu și celorlalți prefecți și tribunii, cerîndu-le mobilizarea tuturor oamenilor în vederea apărării. Demn de semnalat e faptul că pentru apărarea văii Crișurilor erau solicitați să participe locuitori din întregul teritoriu aflat sub administrația românească, mai ales cei care erau înzestrați cu arme de foc⁴². De asemenea, aprovizionarea celor din tabere, cît și a întregii populații constituia o altă preocupare de bază a conducătorilor revoluției, fapt care capătă o și mai mare importanță în timpul luptelor. În acest scop, s-a dispus lucrarea tuturor terenurilor agricole inclusiv cele ale nobililor fugiți⁴³. Tot pentru buna gospodărire a alimentelor, s-a luat măsura de interzicere a fabricării rachiiului din cereale⁴⁴.

În vîltoarea evenimentelor, conducătorii revoluției românești s-au preocupat și de confecționarea acelor însemne ale puterii, care contribuiau la întărirea autorității instituite în teritoriul liber românesc din Munții Apuseni. Un astfel de însemn a fost și sigiliul prefecturii Auraria Gemina. Sigiliul respectiv (Fig. 1) a fost confecționat prin grija lui Iosif

Fink, vicar la una din bisericile din Alba Iulia. Acesta, în scrisoarea sa din 5 februarie 1849 către Iancu, îi comunică că a comandat sigiliul pentru prefectura Auraria Gemina, avînd în mijloc un brad, pentru care cere să i se trimită contracostul⁴⁵. Sigiliul desoris de Fink îl găsim aplicat pe un ordin al lui Iancu către Iosif Sterca Șuluțiu, administratorul comitatului Zarand la 16 iulie 1849⁴⁶.

Forțele sociale care au declanșat revoluția din Transilvania au înțeles necesitatea luptei unite a românilor, maghiarilor, germanilor, a tuturor naționalităților conlocuitoare împotriva forțelor contrarevoluționare. Pentru a se înlătura ciocnirea care se profila între forțele

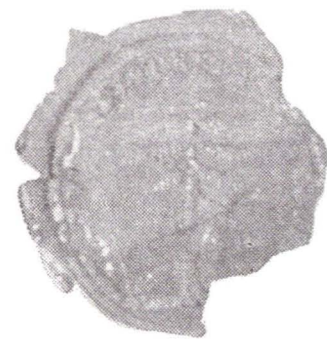

Fig. 1. Sigiliul Prefecturii Auraria Gemina.

⁴² Arh. St. Deva, fond Societatea de ist..., dos. 5/1848, f. 11—12; 20.

⁴³ Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dos. 22/1849, f. 40.

⁴⁴ Ibidem fila 4.

⁴⁵ Arh. St. Deva, fond Soc. de ist..., dos. 5/1848, f. 17.

⁴⁶ Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dos. 22/1849, f. 20. În studiul „Organizarea administrativă a Munților Apuseni ca „țară românească” de către Avram Iancu”, L. Maior afirmă că pe sigiliul prefecturii Auraria Gemina s-ar afla emblema acesteia, frunze de stejar. Nu știm de unde a luat această informație. Descrierea lui Fink este confirmată de sigiliul de pe documentul menționat.

revoluționare române și maghiare, la 16 septembrie 1848 s-a înaintat un memoriu Comisiei de deputați din Pesta în care revoluționarii români atrăgeau atenția că le este indiferent dacă absolutismul este austriac sau maghiar și, ca atare, cerea guvernului maghiar să pună capăt absolutismului, abuzurilor și bunului-plac din partea dregătorilor comitatelor. Istoricul maghiar Gy. Spira, referindu-se la acest memoriu arăta că: „Toate revendicările ridicate sint îndreptățite. Aripa stângă a intelectualității române a descris în mod zguduitor cauzele înăsprii diferendului maghiaro-român și a arătat calea înțelegerii”⁴⁷. Cererile formulate de către națiunea română în adunările naționale de la Blaj, memoriile, manifestele, încercările de înțelegere inițiate de fruntașii români nu s-au bucurat de receptivitate din partea conducătorilor revoluției maghiare. La aceasta s-au adăugat politica dezbinătoare promovată de habsburgi, poziția aripii conservatoare a unor conducători politici români în frunte cu Andrei Șaguna și încercarea acestora de a menține credința maselor românești în împăratul de la Viena. Toate acestea au contribuit la dezbinarea forțelor revoluționare de pe teritoriul Transilvaniei, la orientarea lor pe căi opuse, înregistrându-se ciocniri care s-au soldat cu un conflict singeros între revoluționari români și maghiari.

După cea de-a treia adunare de la Blaj, în comitatul Hunedoara și Zarand s-a trecut la dezarmarea gărzilor naționale maghiare fără incidente sângeroase⁴⁸. La 11 octombrie 1848, grănicerii români din Hațeg s-au declarat alături de români. Lăncierii și pușcașii lui Solomon împreună cu grănicerii au înaintat spre Hunedoara și la 13 octombrie au fost în fața Devei. În această situație românii din interiorul orașului s-au ridicat, dezarmând gărzile naționale maghiare. După două zile, Kun Gothard prim-comitele Hunedoarei, părăsește Deva împreună cu toți însoțitorii săi⁴⁹. În Zarand, primcomitele Bethlen Gabor raporta din Baia de Criș la 18 octombrie, că observă semne ale „revoltei”. În 21 octombrie românii s-au ridicat la Brad. Moșii din satul Hălmăgel au pătruns în târgul Hălmagiului eliberând deținuții politici, iar pe maghiari i-au luat sub grija lor, fără a se semnala vreo vărsare de sânge⁵⁰.

Speriate de mersul evenimentelor, organele guvernului din Cluj și comisarul Vay fac presiuni asupra secuilor să pornească o ofensivă pentru a pătrunde în zonele locuite exclusiv de români. Concomitent, comandamentul militar austriac al Transilvaniei a organizat o campanie în direcția orașelor Aiud, Turda și Cluj. Convocați la Alba Iulia, pentru a li se comunica planul de operații, prefectii români își strâng oamenii. La 6 noiembrie N. Solomon sosește la Alba Iulia cu 4.000 de oameni înarmați. În aceeași zi a sosit și prefectul Marțian Popovici cu alți 8000 de lăncieri. Buteanu împreună cu Iancu și viceprefectul Bălaș i-au așteptat la Teiuș. Totalul lăncierilor români de pe malul drept al Mureșului se ridică la 25.000 de oameni. Înaintînd spre Aiud, la 8 noiembrie armata înconjoară

⁴⁷ V. Curticăpeanu, *Revoluția din Transilvania obiective sociale și naționale*, în „*Era socialistă*”, nr. 10/1973, p. 14.

⁴⁸ George Barițiu, *op. cit.*, p. 341.

⁴⁹ S. Dragomir, *Studii și documente...*, vol. III, p. 100—101.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 99, 121—122, 144—145.

orașul, părăsit de gărzile naționale maghiare. Comportamentul coloanelor române a fost remarcat de însuși căpitanul Gratzke comandantul companiei. Ele au trecut prin orașul Aiud spre Turda, „fără a se da nici la cel mai neînsemnat exces”⁵¹. Încă la 9 noiembrie Buteanu, popa Balint și doi ofițeri imperiali cu trupele lor pleacă de la Turda spre Alba Iulia și Abrud. La 11 noiembrie ei sosesc la Mihăileni. În acest timp pe Criș în sus, o coloană condusă de comisarul Buzgo și maiorul Gál împrăștie rind pe rind taberele strinse în grabă de tribunii rămași în Zarand, execută prizonierii, preoții și învățătorii români pe care reușesc să-i prindă, aprind sate, ajungând în 9 noiembrie pînă la Brad. A doua zi Gál se retrage spre Baia de Criș și apoi spre Arad, semănându-și drumul cu numeroase victime. De altfel, Gabor Bethlen comitele Zarandului recunoștea: „Căci de ce am nega; armata nedisciplinată și plină de poftă de răzbunare, dar de-altminteri vitează, nu numai a devastat îngrozitor, dar a și jefuit și prădat pretutindeni”⁵². Cînd Buteanu a sosit la Mihăileni, Gál începea retragerea. Sprijinit și de o trupă numeroasă de lăncieri și grăniceri de la Hațeg, Buteanu la 13 noiembrie intră în Brad apoi în Baia de Criș. Speriat de acțiunea românilor, Gál evacuează întreg Zarandul. O veste că s-ar pregăti o nouă invazie în Zarand a determinat pe ofițerii imperiali să părăsească în grabă zona. Buteanu rămîne singur cu oamenii săi să apere Valea Crișului, mai ales după 18 noiembrie cînd popa Balint a trebuit să plece și el în prefectura sa, unde era așteptat. În aceste condiții scria Buteanu lui Iancu să-i trimită pușcașii din Sohodol și pe cei din Bulzești. Aceștia urmau să ajungă la Baia de Criș pe 29 noiembrie seara în număr de cel puțin 200, pentru a putea face față amenințărilor tot mai mari⁵³, care la începutul anului 1849 se vor concretiza într-o nouă campanie în Zarand.

După dezarmarea gărzilor naționale maghiare din Deva, la Zam a fost instalată o companie de grăniceri români care la 3 noiembrie 1848, luată prin surprindere, își pierde chiar și tunul din dotare. La 12 noiembrie, prin cooperare cu armatele din Banat, Zamul reîntre în stăpînirea imperialilor⁵⁴.

Nobilimea din Țara Hațegului și din Zarand s-a strîns la Orăștie sub protecția magistratului, de unde terorizau satele din jur⁵⁵. Românii din Hațeg și Zarand s-au adunat la Geoagiu de Jos urmărind pe cei care îi oprimaseră atîta vreme. Ei cer magistratului predarea nobililor, amenințînd cu asaltarea orașului. Între timp, un nobil maghiar din Geoagiu trage asupra oțelilor românilor, fapt care a dezlănțuit furia meselor și în scurt timp nobilii aflați în Geoagiu sînt uciși. În fața acestei situații, magistratul din Orăștie cere în 22 noiembrie sprijinul trupelor imperiale. Urmînd indicațiile generalului Puchner, începe o lungă și aspră anchetă militară. Reprezentanții românilor, Marțian Popovici, Petru Dobra, Dimitrie Moldovan protestează, dar ofițerii imperiali nu puteau accepta ca

⁵¹ S. Dragomir, *Avram Iancu*, ediția II, Editura științifică, București, 1968, p. 104—105.

⁵² Idem, *Ioan Buteanu...*, p. 107.

⁵³ Arh. St. Deva, fond Soc. de ist..., dos. 5/1848, f. 3.

⁵⁴ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 342—343.

⁵⁵ S. Dragomir, *Studii și documente...*, vol. II, p. 317.

masele aflate pînă acum în cea mai cruntă exploatare să se ridice împotriva foștilor lor stăpîni. Numai atitudinea energică a lui Dimitrie Moldovan și a lui Petru Dobra au făcut ca cei găsiți „vinovați” să fie trimiși la Deva pentru a fi judecați de autoritățile românești nou instituite. De altfel, aceștia în curînd au și fost eliberați⁵⁶. Preocupați cu aducerea la ascultare a celor care s-au ridicat împotriva vechilor lor exploatare, ofițerii imperiali nu au întărit garnizoana din Zam, astfel la 2 decembrie 1848 se produce un nou atac, fiind din nou prădată localitatea și întreaga vale a Mureșului⁵⁷. Între timp, cetatea Aradului fiind în mare pericol, se formează din Transilvania o coloană la care au participat peste 1200 de lăncieri hunedoreni care plecînd din Deva pe Valea Mureșului reușesc s-o despresureze⁵⁸.

La începutul lunii decembrie 1848 a intrat în Transilvania generalul Bem, care după o campanie împotriva colonelului Urban, se îndreaptă spre Sibiu pe care nu reușește să-l cucerească. Generalul Puchner sprijinit de un numeros contingent de lăncieri români, printre care și cetele lui Solomon, a respins atacul, iar Bem se retrage spre Sebeșul Săsesc. Urmărit, își continuă retragerea spre Orăștie pe care o părăsește după o luptă scurtă, întărindu-se la Simeria⁵⁹. Aici la 9 februarie el înfruntă din nou trupele imperiale și lăncierii români. Pentru a-și asigura victoria, Bem primește un ajutor de la trupele lui Beke care operau pe Criș pînă la Brad⁶⁰. Bătălia a rămas însă nedecisă, ambele tabere retrăgîndu-se de pe cîmpul de bătăie cu pierderi importante.

După 18 noiembrie 1848, prefectul Buteanu a luat măsuri pentru a apăra trecătorile din Zarand spre „țara românească” liberă care se contura tot mai mult în Munții Apuseni. Prevederile lui Buteanu și-au dovedit veracitatea deoarece, în jurul datei de 19 ianuarie 1849, o nouă coloană a trupelor guvernamentale maghiare sub comanda maiorului Beke, venind dinspre Arad, a intrat în Hălmagiu⁶¹. Motii, retrăgîndu-se, au atacat a doua zi. Cu toată vitejia de care a dat dovadă, datorită superiorității armamentului folosit de trupele lui Beke, oastea lui Buteanu a fost respinsă, iar Beke înaintază pînă la Brad. Nu îndrăznește însă să atace trecătoarea de la Buceș unde se afla Buteanu cu oamenii săi. Din Brad sînt trimise numeroase patruli în împrejurimi care au jefuit satele, au luat ostateci pe care apoi i-au spînzurat⁶².

Dîndu-și seama de primejdia în care se afla, Buteanu a descris situația sa în mod veridic într-o scrisoare către tribunul Ioan Suluțiu din Abrud din 21 ianuarie 1849⁶³. Avea informații că forțele armatei guvernamentale maghiare se află la Hălmagiu, Brad și Baia de Criș posedînd 5 tunuri regulate. Ajutor de la prefectul Solomon din Hunedoara

⁵⁶ Arh. St. Deva, fond Soc. de ist. ..., dos. 5/1848, f. 20.
Studii și documente ..., vol. 2, p. 35—36; 38—39.

⁵⁷ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 343. Vezi și S. Dragomir, *Studii și documente* ..., vol. II, p. 40.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 344—345.

⁵⁹ Arh. St. Deva, fond Soc. de ist. ..., dos. 5/1848, f. 20.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 12, Vezi și S. Dragomir, *Ioan Buteanu* ..., p. 32.

⁶¹ S. Dragomir, *Ioan Buteanu* ..., p. 28.

⁶² Idem, *Studii și documente* ..., vol. II, p. 60—61; 64.

⁶³ Idem, f. 20.

nu putea primi, acesta trimițându-și lăncierii la Sibiu în sprijinul generalului Puchner care avea de înfruntat trupele lui Bem. Față de această situație, fără să se descurajeze, inimosul prefect al Zarandului apelează la unirea efortului tuturor prefectilor și tribunilor aflați în munți pentru alungarea trupelor lui Beke. Adresându-i-se tribunului Nicolae Corcheș din Cîmpeni îl indeamnă să fie pregătit „numa fiți totdeauna gata ca la o primejdie să puteți sări odată pe la Blăjeni”⁶⁴. Totodată, îl încurajează să dea piept cu dușmanul și să-l respingă din tribunatul său⁶⁵. Ca urmare a cererii de ajutor, tribunul trimite lui Buteanu pușcași din patru sate. La fel, în mai multe scrisori către Iancu, Buteanu solicită mai ales oameni care erau înzestrați cu arme de foc pentru a face față presiunilor la care era supus⁶⁶. În același timp, avînd în vedere alungarea lui Beke, el propune aducerea unităților de sub comanda locotenentului Clocotianu de la Zlatna în Zarand și a forțelor din Abrud. Detașamentele lui Buteanu, întărite cu unitățile de mai sus, trebuiau să închidă drumul trupelor maghiare care se retrăgeau din fața armatelor lui Puchner după victoria acestuia de la Ocna Sibiului⁶⁷. De altfel, pentru scoaterea lui Beke din Zarand, prefectii și tribunii din munți au elaborat planul de luptă⁶⁸. Avînd în vedere bătălia nedecisă de la Simeria din 9 februarie 1849 precum și pregătirea de ofensivă a lui Buteanu, maiorul Beke hotărâște să se retragă cu întreaga armată din Zarand la 16 februarie⁶⁹.

Chiar în situația grea în care se afla, în toiul luptelor, Buteanu „bărbat pre cît luminat, pe atît nepregetătoriu”, cum îl caracteriza Iancu, nu uita nici o clipă de frații lui de dincolo de Carpați care luptau și ei pentru aceleași idealuri. De aceea, sfătuiește pe Iancu să intervină la Comitetul Național pentru a se lua un împrumut „ca să putem ajutarea pe frații de dincolo”⁷⁰, adică pe emigranții munteni, care după cum se știe interveniseră prin A. G. Golescu la Iancu pentru ajutor bănesc.

Condițiile specifice luptei din munți, tăierea comunicațiilor cu exteriorul, mobilizarea generală a tuturor celor apti de luptă, toate acestea au făcut ca aprovizionarea luptătorilor și a populației să se desfășoare în condiții foarte anevoioase. Chiar și în această situație, organele administrației românești și-au îndeplinit conștiincios atribuțiile care-i reveneau. În acest sens putem cita raportul viceprefectului legiunii Cis Marusiana din 12 ianuarie 1849 către prefectura Hunedoara prin care se face cunoscut că s-au făcut rechiziții de grîu pentru prefectul Buteanu și prefectul Dobra⁷¹. Se cere aprobarea pentru noi rechiziții din moșia nobilului Kun Gothard din comuna Geoagiu, ceea ce prefectura aprobă cu mențiunea ca acest grîu să fie împărțit „la cei săraci care slujesc patria”⁷².

⁶⁴ Arh. St. Deva, fond Soc. de ist..., dos. 5/1848, f. 19.

⁶⁵ Ibidem, f. 11.

⁶⁶ Ibidem, f. 12.

⁶⁷ Ibidem, f. 11.

⁶⁸ Ibidem, f. 20.

⁶⁹ S. Dragomir, *Ioan Buteanu...*, p. 32.

⁷⁰ Arh. St. Deva, fond Soc. de ist..., dos. 5/1848, f. 12.

⁷¹ Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dos. 22/1849, f. 7.

⁷² Ibidem, f. 9.

Așa după cum am mai arătat, mulți dintre nobilii din Zarand și-au părăsit moșiile. În această situație, Iancu cere comandai fortăreței Alba Iulia aprobare pentru aprovizionarea oamenilor săi de pe aceste moșii. În scrisoarea din 5 februarie 1849, comanda cetății Alba îi comunică lui Iancu că se poate face aprovizionarea numai după ce vor fi informate autoritățile militare imperiale și numai după aprobarea acestora⁷³, fortăreața neputînd da din proviziile sale. De fapt, despre perfidia imperialilor s-a convins și Buteanu, care, într-o scrisoare adresată administratorului prefecturii Hunedoara Dimitrie Moldovan din 21 ianuarie 1849, îi scrie: „Cum vezi scopul politicii de acum e ca să ne măcelărim de tot, apoi cînd vom fi slabi să facă cu noi ce vreau”⁷⁴, toate necazurile „ne vin de la blestemata politică sașă”⁷⁵. Această politică este mai vîdită în problema aprovizionării cu arme și muniții a oștilor revoluționare conduse de Iancu și tribunii săi. Într-o scrisoare adresată lui Iancu de către Iosif Fink din Alba Iulia, la 5 februarie 1849, se relatează că din cetatea Alba Iulia nu va putea primi praf de pușcă și plumb⁷⁶. De asemenea, Buteanu se plînge în repetate rînduri administratorului prefecturii Hunedoara și lui Iancu că nu primește muniții în cantități suficiente nici cînd luptele erau iminente. În aceste condiții, prefectii și tribunii din munți au luat măsuri pentru confecționarea prin mijloace proprii a tunurilor de care aveau nevoie. În acest scop, Buteanu a trimis tribunului Corcheș două clopote și două căldări, cerînd să i se confecționeze din ele 2 tunuri de cca. 3 funzi fiecare, indicîndu-l pentru acest lucru pe meșterul Aloieș⁷⁷.

În primăvara anului 1849, Bem reușește să oprească armatele imperiale și țariste punînd stăpînire pe întreaga Transilvanie cu excepția Munților Apuseni și a cetății Alba Iulia. Aceste succese au creat noi speranțe pentru apropierea dintre revoluționarii români și maghiari. În această direcție a depus eforturi deosebite Nicolae Bălcescu, care de la începutul mișcării a subliniat necesitatea conlucrării forțelor revoluționare române și maghiare. El a luat legătura cu Bem în Transilvania, apoi a plecat în Ungaria la Debrețin, unde a intrat în contact cu conducătorii revoluției maghiare. De asemenea, Avram Iancu a lansat un apel adresat „fraților români”, atrăgîndu-le atenția că „între români și maghiari armele nu pot hotări”, iar Buteanu într-o scrisoare adresată maiorului Csutak la sfîrșitul lunii martie 1849, îl povățuia pe acesta că „ar fi bine de v-ați gîndi, ați cumpăni și v-ați sili a cîștiga dragostea românilor, pentru că, zău, de aceasta aveți nevoie...”⁷⁸. Toate aceste demersuri au fost însă zadarnice, conducătorii revoluției maghiare neînțelegînd să recunoască acele libertăți și drepturi românilor pentru care ei înșiși se ridicară la luptă.

Situația s-a agravat odată cu hotărîrea conducătorului revoluției

⁷³ Arh. St. Deva, fond Soc. de ist..., dos. 5/1848, f. 14.

⁷⁴ S. Dragomir, *Studii și documente...*, vol. II, p. 63.

⁷⁵ Arh. St. Deva, fond. Soc. de ist..., dos. 5/1848, f. 19. Precizăm că Buteanu înțelegea prin „politică sașă”, duplicitatea politică dusă de habsburgi.

⁷⁶ Ibidem, f. 16—17.

⁷⁷ Ibidem, f. 20.

⁷⁸ Silviu Dragomir, Ioan Buteanu..., p. 45.

maghiare, Kossuth Lajos, de a trece nemijlocit la lichidarea pe calea armelor a rezistenței românilor din Munții Apuseni. Regiunea Munților Apuseni, apărută ca eroism de țărani și minerii moți și organizată ca zonă de rezistență și de luptă îndrăjită a revoluționarilor români, ca țară românească de sine stătătoare, a rămas simbolul idealului libertății și independenței naționale.

Data fiind importanța căilor de acces spre inima Munților Apuseni, care treceau prin Zarand, conducătorii revoluției maghiare nu au scăpat nici o clipă din atenție această zonă. După retragerea lui Beke, o nouă trupă sub comanda maiorului Coloman Csutak a pătruns în Zarand. Acesta și-a făcut din distrugerea a tot ce-i iese în cale un adevărat crez după cum îl caracterizau organele administrative maghiare din teritoriul vremelnice ocupat, adresându-se lui Kossuth. El „... în mod samavolnic a hotărît și a proclamat, că dacă nu va izbuti să extermineze populația dușmană, de limbă românească, din comitatul Zaran-dului, îi va arde avutul și va duce la sapă de lemn pământul...⁷⁹”. Toată această teroare dezlănțuită de Csutak era fără rezultat după cum însuși recunoaște: „Ori unde porneam, abia îmi ridicam armata, de pe culmile munților, ce se ridicau de două părți, se auzea semnalul dat cu treas-curi și fiecare expediție era fără folos și lipsită de izbândă”, fiindcă după cum apreciază însuși mai departe „nimeni să nu-și facă iluzia că pe români îi poți alunga din lume cu o mătură de mestecân... Cine a nutrit această speranță nu și-a dat seama că fiecare popor, când se aprinde în el scînteia divină și devine conștient că este o națiune și că în el zace putere, nu există armă, cu care ar putea fi învins...⁸⁰”.

Văzînd că acțiunile militare împotriva revoluționarilor români nu au dus la rezultatele scontate, guvernul revoluționar al lui Kossuth a încercat pe calea tratativilor să obțină ceea ce nu a reușit pe calea armelor⁸¹. În acest scop, este ales deputatul bihorean Dragoș care la 19 aprilie 1849 se afla deja la Brad, făcînd demersuri pentru a intra în legătură cu Buteanu și Iancu. Condițiile de împăcare propuse de Kossuth nu prezentau garanții suficiente, astfel că la 23—24 aprilie, Dragoș pornește în grabă spre Debrețin pentru a raporta rezultatul și a obține garanțiile revendicate de revoluționarii români. Reintors în munți, cu noile precizări ale lui Kossuth, Dragoș începe tratativele de împăcare. Fără a aștepta însă sfîrșitul misiunii lui Dragoș, maiorul Hatvani în fruntea trupelor pornește spre Abrud compromițînd total tratativele. Iancu și tovarășii săi, văzînd în aceasta o diversiune, mobilizează întreaga capacitate de luptă și reușește să zdrobească armata condusă de Hatvani, care cu greu reușește să scape împreună cu cîțiva ofițeri și soldați. Ca o adevărată răzbunare pentru înfrîngerea suferită în luptă, Hatvani ordonă executarea prefectului Buteanu, luat prizonier cu prilejul primului atac asupra Abrudului, ignorînd ordinul expres dat de Kossuth

⁷⁹ *Ibidem*, p. 51.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 53.

⁸¹ Pentru misiunea lui Dragoș, campaniile lui Hatvani și Kemeny precum și celelalte tratative de împăcare între revoluționarii români și cei maghiari, vezi S. Dragomir, *Avram Iancu*, ediția II, Editura științifică, București, 1968, p. 145—222, 242—267.

pentru protecția fruntașilor revoluționari români în timpul tratativelor. Prin această crimă s-au creat și mai mari dificultăți în calea unirii eforturilor revoluționarilor români și maghiari împotriva absolutismului.

Pentru lichidarea rezistenței oștilor revoluționare conduse de Iancu și implicit a cetății Alba Iulia, Kossuth dispune începerea unei campanii de mari proporții. Cu aducerea la îndeplinire a acestei directive, a fost însărcinat colonelul Kemény, unul dintre cei mai capabili ofițeri ai armatei revoluționare maghiare. Sub comanda lui, o trupă formată din 4000 de oameni cu 19 tunuri și 4 baterii de rachete, pornește din Brad la 8 iunie 1849 spre Abrud. În fața primejdiei, Iancu mobilizează întregul potențial de luptă al celor din „țara românească” și la 16 iunie Kemény este silit să se retragă prin Zlatna spre Alba Iulia.

Covăgîndu-se încă odată că „între români și unguri armele nu pot hotări”, conducătorii revoluției maghiare au inițiat noi tratative prin colonelul Simonffy și deputatul Ioan Gozman din Bihor. Plin de demnitate, Iancu răspunde acestora că românii din Transilvania nu sînt instrumentele camarilei habsburgice, cum era acuzat, ci „noi sîntem oamenii libertății” pentru care s-au ridicat, și-au vărsat sîngele și sînt gata să și-l verse toți pînă mai există un român.

Noi pași în direcția colaborării revoluționare, a luptei unite împotriva feudalismului și absolutismului, au fost făcuți de către revoluționarul român Nicolae Bălcescu începînd din mai 1849. Toate demersurile sale pe lîngă Kossuth și colaboratorii săi, se izbesc de aceeași neînțelegere în problema recunoașterii drepturilor naționale pentru românii din Transilvania. Înfîngerea lui Kemény și intervenția brutală a trupelor țariste și austriece îl determină pe Kossuth să facă unele concesii. Acestea însă au venit prea tîrziu, deoarece în a doua jumătate a lunii iulie 1849, rezistența trupelor revoluționare maghiare a cedat în fața superiorității militare a armatelor intervenționiste. În această situație, Iancu a dat lui Bălcescu o scrisoare prin care îl asigură pe Kossuth de neutralitatea legiunilor sale în timpul luptelor dintre trupele austro—ruse și cele revoluționare maghiare. Era tot ce mai putea face în acele condiții.

Apreciînd laturile pozitive ale mișcărilor revoluționare de la 1848 din Transilvania și Ungaria, respectarea adevărului istoric ne obligă să consemnăm și limitele principale și greșelile tactice ale acestora. Eroarea fundamentală pe care au făcut-o atît revoluționarii unguri cît și cei români a fost aceea că, în loc să-și unească forțele în asaltul comun împotriva puterii absolutiste habsburgice, au crezut că-și pot atinge țelurile revoluționare cu sprijinul împăratului de la Viena. În acest fel, și unii și ceilalții, au căzut pradă manevrelor diversioniste ale curții imperiale, care, pe baza vechiului dicton „divide et impera”, au învrăjbit cele două popoare în scopul de a atenua forța de șoc a revoluției și a cîștiga timp pentru pregătirea contrarevoluției.

Imperiul habsburgic s-a grăbit să-și dea adeziunea la ideea alipirii Transilvaniei cu Ungaria, știînd că pe această cale va stîrni nemulțumirea poporului român, va provoca sciziune între mișcările revoluționare ale celor două națiuni. Pe de altă parte, promovînd o politică duplicitară, îm-

păratul de la Viena promitea sprijin revoluționarilor români în împiedicarea alipirii Transilvaniei la Ungaria. Manevrînd în acest fel, curtea imperială a reușit să evite înfruntarea trupelor austriece cu armata țărănească a lui Avram Iancu, putîndu-și concentra astfel forța de atac împotriva armatelor maghiare.

Atît din rîndurile revoluționarilor români cît și din cele ale revoluționarilor maghiari s-au ridicat numeroase glasuri care au avertizat asupra primejdiei deosebite pe care o prezentau învrăjbirea națională dintre unguri și români și pierderea din vedere că dușmanul principal, împotriva căruia trebuiau concentrate forțele revoluționare, era imperiul habsburgic. Din păcate, cu toate intervențiile clarvăzătoare ale unor personalități lucide din ambele părți, nici conducătorii revoluției maghiare și nici cei ai revoluției românești nu au reușit să înțeleagă la timpul potrivit politica de învrăjbire dusă de reacțiunea habsburgică, dînd posibilitate acesteia cu ajutorul imperiului țarist să reprime în mod singeros revoluția. Cu toate că revoluția a fost înfrîntă „ea a făcut cunoscută lumii marea sete de libertate și de neatinere a poporului român, voința sa de neînfrînt de a scutura jugul asupririi sociale și al dominației străine, de a-și făuri o viață liberă și demnă, de a participa, alături de celelalte națiuni, la dezvoltarea civilizației umane“, așa cum aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la adunarea populară de pe Cîmpia Libertății de la Blaj din 17 mai 1973 consacrată aniversării revoluției de la 1848.

CONTRIBUTIONS AU SUJET DU DÉROULEMENT DE LA RÉVOLUTION DE 1848—1849 DANS LES COMITATS DE HUNEDOARA ET DE ZĂRAND

Résumé

L'étude décrit les principaux moments du déroulement de la révolution de 1848—1849 sur le territoire de l'actuel département de Hunedoara. L'agitation sociale et nationale à partir du printemps de 1848 est présentée à partir de documents inédits, qui mettent en lumière la lutte des masses populaires contre les anciennes coutumes féodales, leur position ferme contre la décision de l'union de la Transylvanie à la Hongrie prise par la diète de Cluj le 29 mai 1848. Ainsi, les paysans de la vallée du Mureș déclarent qu'ils „ne croient pas à l'authenticité de l'union de la Transylvanie à la Hongrie“, ceux du Pays de Hateg qu'ils „se guident sur les décisions prises par l'Assemblée de Blaj“, ceux de côté d'Orăștie „qu'ils demeurent sous le serment de Blaj“.

Est examiné ensuite le problème de l'administration roumaine instaurée dans le comitat de Hunedoara après la troisième Assemblée de Blaj. Toujours sur la base de documents inédits est mis en évidence l'enthousiasme des masses populaires lors de l'installation des nouveaux organes administratifs. Dans le même ordre d'idées, quatre inspectorats avec toute leur organisation sont signalés également dans le comitat de Zărand.

Dans le cadre des combats pour la défense du territoire roumain libre des Monts Apuseni, l'étude fait connaître des aspects relativement peu connus, au moyen de documents des Archives de l'Etat — Deva, notamment de la correspondance du préfet Buteanu.

L'article accorde l'importance qu'elle mérite à la réconciliation des révolutionnaires roumains et hongrois en vue de la constitution d'un front uni contre l'Empire des Habsbourg, l'un des principaux piliers de la réaction en Europe à cette époque.